

Ocena dorobku naukowego

dr Elżbiety Bombińskiej

w związku z wnioskiem o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk ekonomicznych dyscyplinie ekonomia i finanse

1. Podstawy formalne

Kryteria oceny prowadzonego postępowania habilitacyjnego dr Elżbiety Bombińskiej zostały określone w art. 219-221 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668 ze zm.) Podstawę niniejszej recenzji stanowi pismo Prorektora ds. Nauki prof. dr hab. Pawła Luli, z dnia 07.04.2022 r. Dokumenty formalne Kandydatki zawierają wniosek o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego, dane wnioskodawcy, autoreferat oraz wykaz osiągnięć naukowych.

Dr Elżbieta Bombińska wystąpiła z wnioskiem o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse na podstawie osiągnięcia naukowego, którym jest monografia pt.: „ Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym”, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2021 r. (978-83-7252-853-7). Na podstawie informacji zawartych w autoreferacie oraz załącznikach do wniosku oceną objęto również inne osiągnięcia dr Elżbiety Bombińskiej w sferze naukowo- badawczej, dydaktycznej, organizacyjnej, popularyzatorskiej oraz w zakresie współpracy krajowej i międzynarodowej do czasu złożenia wniosku.

2. Sylwetka naukowa i zawodowa Habilitantki

Dr Elżbieta Bombińska uzyskała stopień doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii w Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Wydział Ekonomii, w czerwcu 2001 r. Tytuł rozprawy: „Zdolność konkurencyjna gospodarki Polski w okresie transformacji systemowej na tle Czech i Węgier”, napisanej pod kierunkiem prof. AE dr hab. Bogumiły Szopy, recenzowanej przez prof. dr hab. Józefa Misalę ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie i prof. dr hab. Stanisława Lisa

z Akademii Ekonomicznej w Krakowie. Habilitantka otrzymała dyplom magistra ekonomii, specjalizacja : międzynarodowe stosunki gospodarcze, w październiku 1992 r. w Akademii Ekonomicznej w Krakowie, na podstawie pracy pt. „ Funkcjonowanie eksportu na przykładzie działalności Przedsiębiorstwa Eksportu Wewnętrznego PEWEX w latach 1989-1991”, napisanej pod kierownictwem dr Klemensa Budzowskiego.

Habilitantka jest zatrudniona w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, Kolegium Ekonomii, Finansów i Prawa (wcześniej Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych) w Katedrze Handlu Zagranicznego, zajmując stanowiska adiunkta ,a wcześniej asystenta. Kandydatka była również zatrudniona w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, zajmując stanowisko wykładowcy w latach 2001 – 2007, a także w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie, na etacie wykładowcy w latach 2005 – 2016.

Zainteresowania naukowe Kandydatki koncentrują się na problematyce międzynarodowych stosunków ekonomicznych i handlu międzynarodowego. W szczególności dotyczą one: międzynarodowej konkurencyjności gospodarki, przyczyn i skutków przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych, modeli międzynarodowego handlu usługami, a także współczesnych wybranych problemów handlu międzynarodowego.

3. Ocena podstawowego osiągnięcia naukowego stanowiącego podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Jako osiągnięcie naukowe, stanowiące znaczący wkład w rozwój dziedziny nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse, Habilitantka przedstawiła pracę o tytule : „Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym”, wyd. UE w Krakowie, Kraków 2021 r.

Praca habilitacyjna liczy 187 stron, zawiera – oprócz wstępu i zakończenia – 5 rozdziałów. Oparta jest na obszernej bibliografii składającej się w większości z nowych i specjalistycznych pozycji. Znaczny udział stanowią publikacje anglojęzyczne. W pracy zamieszczono liczne rysunki i tabele, a także krótki, lecz interesujący aneks statystyczny.

Na początku pracy Autorka szczegółowo omawia cele, pytania badawcze i hipotezy odnoszące się do prowadzonych badań. Za główny cel pracy przyjęła próbę weryfikacji i określenia rzeczywistego znaczenia usług w handlu międzynarodowym. Przedstawia także 5 zadań częściowych:

- określenie i opis modeli międzynarodowej wymiany usług,
- ukazanie mechanizmów ekonomicznych będących podstawą międzynarodowego handlu usługami, z uwzględnieniem występujących sposobów świadczeń usług,
- ukazanie ewolucji metodyki badań handlu usługami, w tym także jej aktualnego stanu,

- identyfikacja istniejących ograniczeń i barier pomiaru obrotów usługowych,
- ukazanie wartości handlu usługami uwzględniającego wszystkie ukazane formy świadczenia usług.

Główna hipoteza została sformułowana następująco: „ wydaje się jednak, że oprócz wymienionych wcześniej czynników fundamentalne znaczenie ma niedoszacowanie obrotów międzynarodowego handlu usługowego, które jest związane ze sposobem jego definiowania oraz wynikającą z przyjętej definicji metodyką pomiaru”. Autorka przedstawia również hipotezy pomocnicze :

- sposób ujmowania międzynarodowej wymiany usług, przyjęty w Układzie ogólnym w sprawie handlu usługami, nie obejmuje wszystkich form świadczenia usług w wymiarze międzynarodowym (hipoteza 1),
- powszechnie stosowany sposób pomiaru międzynarodowej wymiany usług, na podstawie statystyk bilansu płatniczego, powoduje istotne obniżenie wartości handlu tymi usługami (hipoteza 2).

Oceniając ogólnie pozytywnie wyżej wspomniane cele i hipotezy chciałbym jednocześnie wyrazić opinię , iż główna hipoteza badawcza mogłaby zostać przedstawiona w sposób mniej rozbudowany, bardziej czytelny i spoisty wewnętrznie.

W rozdziale pierwszym Autorka przedstawia podstawowe pojęcia związane z międzynarodową wymianą usług. Analizuje poszczególne definicje usług oraz cechy odróżniające je od towarów, ukazując związane z tym problemy narastające w związku z komplikującą się rzeczywistością gospodarczą. Szczególnie interesujące jest w moim przekonaniu omówienie trzeciej kategorii produktów (oprócz towarów i usług), które zostały określone jako produkty przechowujące wiedzę w *System of National Accounts 2008* (SNA 2008) lub też jako tzw. inne produkty w *Central Product Classification version 2.1* (CPC 2.1). W kolejnej części rozdziału Habilitantka analizuje miejsce usług w międzynarodowych klasyfikacjach statystycznych, dotyczących zarówno działalności, jak i klasyfikacji produktów. W dalszej części rozdziału ukazano ewolucję poglądów dotyczących międzynarodowego handlu usługami. Ważne miejsce zajmują rozważania dotyczące regulacji prawnych odnoszących się do wymiany usług.

Autorka stwierdza, iż ewolucja postrzegania usług w teorii ekonomii wiąże się w znacznym stopniu ze zmianami w zakresie technologii komunikacyjnych, a także rozwoju międzynarodowych regulacji prawnych dotyczących wymiany. Zwraca przy tym uwagę, że zmiany w technologiach komunikacyjnych oznaczały w wielu przypadkach przełamanie bariery odległości między podmiotami świadczącymi usługi oraz korzystającymi z nich. Ewolucja regulacji prawnych międzynarodowego obrotu usługami uwydatniła zróżnicowanie sposobu

świadczenia usług w skali międzynarodowej. Wpłynęło to na rozszerzenie pojęcia handlu usługami.

Habilitantka zwraca jednocześnie uwagę na potrzebę większej precyzji pomiaru obrotów usługowych, łączącą się ze wszystkimi formami świadczenia usług w obrocie międzynarodowym. Zwraca także uwagę na trudności związane z precyzyjnym pomiarem obrotów usługowych. Pierwsze łączą się z szybkimi przemianami technologicznymi, drugie wynikają z niedoskonałości stosowanych obecnie klasyfikacji statystycznych.

Rozważania przeprowadzone w rozdziale pierwszym są bardzo interesujące. Na szczególną uwagę zasługuje analiza pojęcia usług w obrocie międzynarodowym, kontrowersji z tym związanych oraz ukazania różnorodności podejścia do tej kwestii w literaturze. Interesujące są również wnikliwie rozważania odnoszące się do kwestii klasyfikacyjnych. Za ważne, z teoretyczno – metodologicznego punktu widzenia, należy uznać kwestie dotyczące rozróżnienia usług w wąskim i szerokim znaczeniu (str. 23 – 37).

W rozdziale drugim Autorka analizuje mechanizmy ekonomiczne stanowiące podstawę międzynarodowego obrotu usługami, przedstawiając modele rozpatrywane w GATS. Uwzględniając różnorodność form świadczenia usług wykorzystano zarówno teorię handlu międzynarodowego, jak i teorię bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Teorie te odnosiły się bowiem w przeszłości wyłącznie do handlu towarowego. Autorka podjęła również próbę analizy czynników decydujących o wyborze modelu świadczenia usług. W końcowej części rozdziału dokonuje analizy wyników badań empirycznych dotyczących analizowanych kwestii.

Do najważniejszych przesłanek wymiany usług Autorka zalicza zróżnicowanie krajów z punktu widzenia przewag komparatywnych i poziomu rozwoju technologicznego, warunki popytu i podaży, a także korzyści ze skali produkcji i zbytu. Dodatkowymi determinantami handlu usługami są również: odległość geograficzna i kulturowa, bilateralne przepływy towarów oraz inwestycji bezpośrednich, a także regulacje prawne związane z udziałem krajów w ugrupowaniach integracyjnych. Z kolei do przesłanek wyboru sposobów świadczenia usług dla podmiotów zagranicznych Habilitantka zalicza: wielkość rynku zagranicznego, jego walory lokalizacyjne, dystans geograficzny oraz produktywność przedsiębiorstwa usługodawcy wraz z jego wiedzą i doświadczeniem.

Rozdział drugi jest również interesujący. Na szczególną uwagę zasługuje precyzyjne określenie mechanizmów ekonomicznych stanowiących podstawę wymiany usług. Moje zainteresowanie wzbudziły zwłaszcza rozważania dotyczące powiązań między bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi a międzynarodową wymianą usług.

W trzecim rozdziale Autorka przedstawia zalecenia dotyczące danych statystycznych wykorzystywanych do pomiaru usług świadczonych w modelach GATS. W pierwszej części rozdziału ukazano stosowaną wykładnię interpretacyjną MSITS. W kolejnej części rozdziału przedstawiono źródła danych statystycznych, w tym zwłaszcza bilans płatniczy oraz statystyki zagranicznych jednostek zależnych. W końcowej części rozdziału przeanalizowano najważniejsze trudności i bariery pomiaru międzynarodowego handlu usługami. Wiążą się one głównie z ograniczoną możliwością identyfikacji omawianych modeli, dostępnością do danych statystycznych, a także trudnościami związanymi z klasyfikacją.

Wyniki badań przeprowadzonych w tym rozdziale wskazują, iż sama istota modeli handlu usługami jest w praktyce dużo bardziej złożona, jeśli zostanie odniesiona do rzeczywistych procesów gospodarczych (zwłaszcza w modelu M4). Autorka wskazuje, iż bilans płatniczy oraz statystyki FATS są obecnie głównymi źródłami danych, odnoszących się do handlu usługami, w przekroju poszczególnych modeli świadczenia usług. Za największy mankament FATS Autorka uznaje oparcie się na klasyfikacji rodzajów działalności gospodarczej, gdyż w Jej przekonaniu statystyki gromadzone w tym układzie deformują rzeczywistą wielkość i strukturę wytwarzanych usług. Za istotną wadę obecnie dostępnych statystyk zagranicznych jednostek zależnych Habilitantka uznaje niekompletność szeregów czasowych na poziomie działów ICFA, wykluczającą całkowicie możliwość krzyżowego wykorzystania danych z FATS i zestawiania ich ze statystykami bilansu płatniczego. Jak stwierdza Autorka w ostatniej części rozdziału, niekompletny obraz handlu usługami wynika nie tylko ze względu na ograniczenia źródeł danych statystycznych, lecz także z faktu, iż w GATS nie uwzględniono wszystkich sposobów świadczenia usług w handlu międzynarodowym.

W mojej ocenie rozdział trzeci zawiera również bardzo interesujące kwestie. Dotyczy to w szczególności punktu 3.2.1, w którym ukazano cztery sposoby świadczenia usług. W sposób syntetyczny ukazuje to samodzielnie opracowany przez Autorkę rysunek 3.1, przedstawiający modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym wg GATS, a także opracowana samodzielnie klasyfikacja usług w Rozszerzonej Klasyfikacji Usług w Bilansie Płatniczym.

W rozdziale czwartym Habilitantka silnie akcentuje fakt, iż towary stały się obecnie swoistymi hybrydami towarów i usług, przy czym niekiedy element usługowy przewyższa nawet wartość komponentu materialnego danego wyrobu. Stanowi to istotę koncepcji modelu 5 świadczenia usług, któremu Autorka poświęca omawiany obecnie rozdział. W pierwszej jego części omówiono istotę serwicyzacji produkcji przemysłowej, co doprowadziło do odróżnienia trzech grup usług w ramach pośredniego handlu usługami. Przedstawiono ponadto handlowe konsekwencje serwicyzacji. W końcowej części rozdziału omówiono metodykę badań handlu pośredniego. Autorka wskazuje na konieczność stosowania różnych metod pomiaru handlu w ramach modelu 5. W przypadku usług nabywanych i sprzedawanych przez producentów towarów wspomniany pomiar opiera się na metodach analizy *input – output* oraz wykorzystaniu międzynarodowych tablic przepływów międzygałęziowych. Habilitantka podkreśla także, iż wartości komponentów handlu pośredniego mają w znacznym

stopniu jedynie szacunkowy charakter. Analiza prowadzona w rozdziale czwartym wskazuje ponadto, iż główną barierą pomiaru pośredniego handlu usługami jest brak dostępnych danych statystycznych, odnoszących się do poszczególnych komponentów analizowanego w tym rozdziale modelu usług.

W omawianym obecnie rozdziale moją szczególną uwagę zwrócił punkt 4.3, dotyczący komponentów serwicyzacji (kupowania, produkowania i sprzedaży) usług. Interesujące są ponadto rozważania dotyczące modeli świadczenia usług, a także procesu pomiaru pośredniego handlu usługami.

W ostatnim rozdziale pracy Autorka przedstawia wyniki swoich badań empirycznych. Celem wspomnianych badań jest oszacowanie wartości obrotu międzynarodowego handlu usługami, w przekroju wszystkich form świadczenia usług. Autorka akcentuje wspomnianą już wcześniej kwestię ograniczeń w aspekcie czasowym, podmiotowym i gałęziowym, dotyczących dostępności danych statystycznych. Z powyższych względów zaprezentowane wyniki własnych badań obarczone są wspomnianymi wyżej ograniczeniami. Stąd też wykorzystano, nadal nieliczne, badania innych autorów , prowadzone w ramach WTO, Eurostat, US Bureau of Economic Analysis oraz OECD. Jak stwierdza Autorka korzystanie z wyników badań instytucji jest ograniczone przez brak jednolitości czasowej tych badań. Zaprezentowane dane dotyczą przeważnie tylko wybranych lat z okresu 2005 – 2018 oraz wybranych krajów. Polsce został poświęcony ostatni podrozdział omawianego obecnie rozdziału.

Jak wskazują wyniki badań rola poszczególnych form świadczenia usług wykazuje duże różnicowanie. Powodowane jest ono odmienną strukturą gałęziową wymiany, a także – co Habilitantka silnie eksponuje – różnicami poziomu rozwoju gospodarczego. Jak wskazują wyniki badań w krajach rozwiniętych gospodarczo dominuje model obecności handlowej. W krajach o niższym poziomie rozwoju, a do takich krajów zalicza Autorka Polskę i nowe kraje członkowskie UE, jego znaczenie w eksporcie jest niewielkie a w imporcie bardzo znaczące. W tej ostatniej grupie krajów podstawową formą eksportu usług jest handel transgraniczny. Z badań wynika także, że wartość usług uprzedmiotowionych w towarach wynosi od 30 do 40 % towarowego eksportu brutto w krajach należących do grona największych światowych eksporterów. Rangę tego modelu w handlu międzynarodowym potwierdzają również analizy dotyczące polskiego eksportu usług.

W rozdziale piątym przedstawiono interesujące praktyczne aspekty wiążące się z międzynarodową wymianą usług. Szczególnie istotne są rozważania dotyczące specyfiki naszego kraju (str. 159-161) , w tym zwłaszcza szacunków obrotów usługowych w świetle analizowanej pracy koncepcji.

YR

Oceniając pracę Habilitantki, wskazanej jako jej podstawowe osiągnięcie naukowe, należy podkreślić następujące kwestie:

Po pierwsze, praca ma niewątpliwie pionierski charakter na polskim rynku wydawniczym i stanowi w moim przekonaniu dobry przykład dostosowywania się nauki do szybko zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej współczesnego świata.

Po drugie: stanowi również istotny wkład w rozwój dyscypliny ekonomii i finansów prezentując różne koncepcje pośredniego handlu usługami, ze szczególnym uwzględnieniem modelu M5 świadczenia usług.

Po trzecie: jej wartość wyraża się w próbie oszacowania wartości wymiany usług Polski, w przekroju wszystkich pięciu modeli świadczenia usług.

Po czwarte: omawiana praca ma także znaczenie aplikacyjne. Odpowiednie rozpoznanie rozmiaru wymiany prowadzonej w ramach poszczególnych modeli, ma niewątpliwie wpływ na określenie kierunków polityki handlowej kraju w dziedzinie eksportu usług.

Na tle przedstawionych przez Autorkę szacunków eksportu usług z naszego kraju wg prezentowanych modeli, rodzi się zarazem pytanie: w jakiej mierze we wspomnianym ujęciu (szacunkowo) zmniejszy się światowy eksport towarów wynoszący obecnie ponad 20 bln USD, a o ile wzrośnie światowy eksport usług?

4. Pozostała aktywność naukowa Habilitantki

W działalności naukowo – badawczej Habilitantki można wyróżnić cztery obszary badawcze. Wszystkie one dotyczą problematyki handlu międzynarodowego i gospodarki światowej.

Pierwszym obszarem jest międzynarodowa konkurencyjność gospodarki. W ramach tego obszaru dr E. Bombińska zajmowała się problematyką międzynarodowej konkurencyjności gospodarki, w aspekcie konkurencyjności czynnikowej, czyli zdolności konkurencyjnej krajów i regionów, jak i konkurencyjności wynikowej, czyli tzw. pozycji konkurencyjnej. Badaniami objęto głównie Polskę, a także Czechy, Węgry i Słowację. W swoich analizach interesowała się zwłaszcza czynnikami zasobowymi, w postaci zasobów kapitałowych i ludzkich.

W badaniach dotyczących międzynarodowej pozycji konkurencyjnej Habilitantka koncentrowała się głównie na wymianie towarowej. Wśród podejmowanych zagadnień

badawczych na uwagę zasługują mierniki używane do oceny konkurencyjności eksportu. Na podkreślenie zasługuje próba ich systematyzacji oraz ukazanie ograniczeń w prowadzonych badaniach. Na uwagę zasługuje również fakt wykorzystywania w badaniach metodyki proponowanej przez World Economic Forum.

Drugim obszarem badań Habilitantki są determinanty i skutki przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych. W ramach tej problematyki dr E. Bombińska opublikowała 8 pozycji wydawniczych (rozdziały w monografiach oraz artykuły w czasopismach naukowych). Głównym kierunkiem badań była ocena skutków napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, ze szczególnym uwzględnieniem Polski. Habilitantka analizowała skutki napływu wspomnianych inwestycji w trzech aspektach : ilościowym, jakościowym i lokalizacyjnym. Analizowała także efekty wspomnianych inwestycji dla bilansu płatniczego Polski. Wyniki badań nie odbiegały od prawidłowości akcentowanej w literaturze światowej. Za szczególnie interesujące uważam obserwacje dotyczące skutków obecności zagranicznego kapitału dla eksportu państw przyjmujących inwestycje zagraniczne. Na uwagę zasługuje również objęcie analizą krajów Afryki, w której akcentowała negatywne konsekwencje napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla rozwoju gospodarczego państw wspomnianego regionu. Na marginesie dodam, że problematyka dywersyfikacji eksportu krajów afrykańskich w kierunku wzrostu udziału dóbr przetworzonych w ich gospodarce i eksporcie doczekała się w ostatnim czasie wielu publikacji wydawanych przez UNCTAD. Zjawiska te odbiegają bowiem od wskazań tradycyjnej teorii międzynarodowych stosunków ekonomicznych (np. teoria Prebischa – Singera).

Trzecim obszarem badań Habilitantki, w moim odczuciu najważniejszym , są modele międzynarodowego handlu usługami. Zainteresowanie tą problematyką – jak stwierdza Habilitantka - było konsekwencją wcześniejszych badań nad przepływami bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Znaczna ich część umiejscowiona jest w sektorze usług. Działalność podmiotów zagranicznych ma bardzo ważny wpływ na efektywność ich funkcjonowania. Rozszerzając zakres prowadzonych badań zaczęła się również zajmować grupą krajów rozwijających się, w szczególności azjatyckich, których rola w międzynarodowych obrotach usługowych ulega w ostatnim okresie znaczącemu zwiększeniu. Wyniki prowadzonych przez Habilitantkę badań wskazują, że nowe modele świadczenia usług – nie uwzględniane w statystykach bilansu płatniczego – dominują w globalnym handlu usługami. Na uwagę zasługują również badania dotyczące istotnego 5 modelu świadczenia usług, zaprezentowane w pracach opublikowanych w: *International Entrepreneurship Review* oraz w pracy zbiorowej wydanej przez Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.

Czwartym obszarem badań Habilitantki są współczesne problemy handlu międzynarodowego. W ramach tego obszaru badawczego można wymienić trzy nurty prowadzonych badań. Pierwszy dotyczy skutków kryzysu gospodarczego w 2008 r., uwidaczniających się w bilansach płatniczych krajów rozwijających się. Badania Habilitantki wskazują, iż najbardziej zmiennym elementem składowym przepływów kapitału w tych krajach były tzw. pozostałe przepływy, na które składają się min. pożyczki i kredyty. W ramach

YJW

drugiego nurtu badawczego dr E. Bombińska zajmowała się środkami polityki handlowej oraz regulacjami prawnymi handlu zagranicznego w Polsce. Habilitantka zajmowała się min. skutkami zmian uregulowań prawa celnego. W trzecim nurcie badawczym koncentrowała się natomiast na problemach funkcjonowania transportu morskiego.

Formy aktywności naukowej

Habilitantka opublikowała łącznie 61 pozycji (7 w języku angielskim), w tym 54 po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Na szczególną uwagę - oprócz scharakteryzowanej już wcześniej monografii wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe - zasługują publikacje zagraniczne zamieszczone w : Cambridge Scholars Publishing , Uniwersytecie w Zagrzebiu i Uniwersytecie w Żylinie. Na wspomniane prace naukowe składają się: monografia habilitacyjna, 36 artykułów w czasopismach naukowych, 17 rozdziałów w monografiach, dwie redakcje monografii naukowych oraz 5 rozdziałów materiałów konferencyjnych. Łączna liczba punktów wynosi 537, z czego 327 przypada na artykuły naukowe, 120 na monografie naukowe, 85 na rozdziały w monografiach naukowych i 5 na rozdziały materiałów konferencyjnych.

Za najbardziej wartościowe uważam prace prowadzone w ramach obszaru badawczego trzeciego (Modele międzynarodowego handlu usługami). Oprócz omawianej wcześniej monografii habilitacyjnej są to: *The Role of FDI in Development of the Services Export of the Host Country: a Case of Poland (w:) Growth, Competitiveness and International Trade from the European Perspective*, red. T. Lazibat, K. Wach, B. Knezević, University of Zagreb. Faculty of Economics and Business, Zagreb, 127 – 142. , oraz *International Trade in Services: Some Evidence on the Influence of International Servicification of Manufacturing*, „International Entrepreneurship Review”, 5(2), 107-117.

Liczba cytowań publikacji dr E. Bombińskiej (stan na 6.12.2021 r.) wg baz UEK, Google Scholar wynosi 60 i przedstawia się następująco: Web of Science – 0, Web of Science B* - 2, Scopus – 0, Scopus B* - 1, BazEkon – 18, inne źródła – 10, statystyka całościowe UEK (bez powtórzeń) – 30, statystyka wg Google Scholar – 60. Łączna liczba cytowanych publikacji wynosi 16. H – index: Web of Science – 0 , Scopus - 0, BazEkon - 2, inne źródła – 2, statystyka całościowa UEK (bez powtórzeń) – 3, statystyka wg Google Scholar – 5.

Oceniając powyższy dorobek naukowo- badawczy Habilitantki należy stwierdzić, iż jest on głównie polskojęzyczny, co ogranicza niewątpliwi możliwości jego szerszego upowszechnienia. Tym też można zapewne wyjaśnić względnie niską liczbę cytowanych publikacji Autorki, a także brak Impact Factor.

Habilitantka przygotowała referaty na 29 konferencji naukowych, organizowanych zarówno w kraju, jak i za granicą (9 konferencji). Brała również udział w 17 konferencjach ogólnopolskich, organizowanych przez macierzystą katedrę. Brała także udział w 17 projektach badawczych realizowanych w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie (wcześniej Akademii Ekonomicznej w Krakowie). Pełniła również funkcję redaktora technicznego, a także członka komitetu redakcyjnego czasopisma „International Entrepreneurship Review” (IER).

Odnotowania wymaga ponadto pełnienie funkcji recenzenta w przypadku czasopism naukowych : „ Horyzonty Polityki”, „ Horyzonty Wychowania” oraz „ Zarządzanie i Przedsiębiorczość”. Recenzowała również artykuły zgłoszone na konferencje międzynarodowe. Działalność naukową prowadziła także poza macierzystą uczelnią, w Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie.

Na podkreślenie zasługuje wyróżnienie Habilitantki 9 nagrodami Rektora Uniwersytetu w Krakowie: trzykrotnie za indywidualne osiągnięcia naukowe i sześciokrotnie z za zespołowe osiągnięcia naukowe.

Podsumowując scharakteryzowaną wyżej działalność naukowo – badawczą Habilitantki należy jednak zwrócić zarazem uwagę na: brak uczestnictwa w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych lub zagranicznych, brak w zasadzie uczestnictwa w stażach w instytucjach naukowych lub artystycznych, w tym zagranicznych, jak również brak uczestnictwa w programach europejskich lub międzynarodowych. Odnotowania wymaga również niski stopień umiędzynarodowienia dorobku naukowego.

Ogólnie oceniam scharakteryzowany wyżej pozostały dorobek naukowy jako stosunkowo skromny, zwłaszcza na tle sprawiającej dobre wrażenie pracy habilitacyjnej.

5. Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne oraz popularyzujące naukę

Habilitantka prowadziła bardzo ożywioną działalność dydaktyczną w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie (wcześniej Akademii Ekonomicznej w Krakowie) ,a także w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego oraz Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości w Krakowie. Prowadziła wykłady, ćwiczenia i konserwatoria na studiach licencyjnych i magisterskich w ramach szeroko pojętych międzynarodowych stosunków gospodarczych. Podkreślenia wymaga bardzo duża liczba prowadzonych przedmiotów, a także fakt realizacji zajęć w języku angielskim. Na szczególną uwagę zasługuje bardzo duża liczba godzin dydaktycznych, sięgających nawet 500 godzin w ciągu roku akademickiego. Fakt ten może tłumaczyć w znacznym stopniu długi okres między uzyskaniem doktoratu, a wszczęciem przewodu habilitacyjnego.

Wyeksponowania wymaga także fakt uzyskiwania przez Habilitantkę wysokich ocen w ankietach studenckich, przeprowadzanych w ramach wewnętrznego systemu oceny prowadzonego w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Habilitantka była promotorem blisko 300 prac magisterskich i ponad 200 prac licencjackich, zarówno w Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie, jak i Wyższej Szkole Zarządzania i Bankowości. Działalność dydaktyczna dr E. Bombińskiej została wyróżniona dwukrotnie nagrodami Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Należy również podkreślić, iż pełniła funkcję redaktora naczelnego czasopisma studenckiego, poświęconego problematyce handlu zagranicznego. Odnotowania wymaga ponadto działalność organizacyjna i popularyzująca naukę, w ramach cyklicznych wydarzeń organizowanych przez Katedrę i Koło Naukowe Handlu Zagranicznego. Za działalność organizacyjną Habilitantka otrzymała nagrodę II stopnia Rektora Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. Dr E. Bombińska prowadziła również współpracę z biznesem, w formie przygotowania biznesplanu, szkolenia pracowników, świadcząc także usługi doradcze.

Konkluzja

Wskazana przez Habilitantkę, jako główne osiągnięcie w postępowaniu habilitacyjnym, monografia pt. „ Modele świadczenia usług w handlu międzynarodowym” dotyczy problematyki istotnej zarówno z naukowego, jak i praktycznego punktu widzenia. W moim przekonaniu stanowi znaczący wkład do nauki w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse. W pracy przedstawiono autorskie wnioski oparte na poprawnie - z metodologicznego punktu widzenia – przeprowadzonych badaniach oraz odpowiednich podstawach teoretycznych.

Pozostały dorobek naukowo – badawczy Habilitantki oceniam jako dość skromny, co znajduje odzwierciedlenie w jego stosunkowo niskiej cytowalności. Skromny jest również stopień umiędzynarodowienia dorobku. Przedstawione wyżej zalety pracy habilitacyjnej powodują jednak, że łączny dorobek naukowo – badawczy Habilitantki, a także Jej działalność dydaktyczną, popularyzatorską i organizacyjną, **oceniam pozytywnie i popieram wnioski o nadanie dr Elżbiecie Bombińskiej stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie ekonomia i finanse.**

